KAUTHARA TASTING HOUSE

Hạt gạo và vòng tròn vũ trụ

Canh Nông Chi Đồ qua năm góc nhìn văn hóa

TRƯỚC MỘT BỨC TRANH

Hạt gạo và vòng tròn vũ trụ

Canh Nông Chi Đồ dưới lăng kính
Thiên – Địa – Nhân và tính người xuyên biên giới

Giữa nhịp sống đô thị, dừng lại trước Canh Nông Chi Đồ là một dịp nhớ về những công việc làm nên bữa cơm. Trong cùng một khuôn tranh, người cày ruộng, người tát nước, người cấy mạ và người thu hoạch. Mắt người xem đi từ thửa này sang thửa khác, nối những việc tưởng như rời nhau thành một mùa vụ.

Từ thửa ruộng Việt Nam, bức tranh mở ra những liên tưởng đến cánh đồng mùa hạ nước Nga, cuộn tranh nghề nông Trung Hoa, nét bút tả người cày của Triều Tiên thời Joseon và bản in khắc gỗ về đồng lúa Nhật Bản. Năm cách nhìn gặp nhau ở lòng quý trọng sức lao động và sự sống được nuôi dưỡng từ đất, nước và bàn tay con người.

CANH NÔNG CHI ĐỒ

Ảnh chụp bản tranh do Kauthara cung cấp, đã căn chỉnh phối cảnh. Đọc thêm về hiện vật cùng tên tại Bảo tàng Hà Nội.

I NHỊP CỦA MỘT MÙA VỤ

Thiên, Địa và Nhân

Thiên là ánh sáng, mưa gió và thời vụ. Người làm ruộng nhìn trời để biết lúc xuống giống, lúc dẫn nước, lúc thu hoạch.

Địa là đất, nước, bờ thửa và phù sa. Những đường uốn lượn trên mặt tranh dẫn mắt ta qua từng khoảnh ruộng, gợi cách dòng nước nối các công việc với nhau.

Nhân là bàn tay và sức người. Một người giữ cày, hai người phối hợp tát nước, rồi nhiều bàn tay cùng cấy, gặt và chuyển lúa về nhà. Đọc tranh theo nhịp ấy, ta thấy từng công việc dựa vào công việc trước đó và thành quả của một người dựa vào sức của nhiều người.

Từ mối quan hệ giữa trời, đất và người, có thể đọc ra một phẩm chất xuyên suốt bức tranh: sự nhẫn nại đi cùng lòng biết ơn.

II NĂM GÓC NHÌN / VIỆT NAM

Uống nước nhớ nguồn

Canh Nông Chi Đồ · Tranh dân gian Việt Nam. Chi tiết cảnh gặt và cấy. Ảnh Kauthara, xem toàn cảnh ở trang 3.

Con trâu kéo cày, bờ ruộng giữ nước, đôi tay nâng mạ non. Những hình ảnh quen thuộc đưa người xem về với nếp làng và câu “Con trâu là đầu cơ nghiệp”. Nhìn cảnh tát nước, ta thấy công việc cần hai người bắt đúng nhịp. Sự nương tựa ấy cũng gần với tình làng nghĩa xóm, khi tối lửa tắt đèn có nhau.

Từ ruộng đến bữa cơm, hạt gạo mang theo công sức của người đi trước và người đang làm ruộng. Đọc bức tranh từ câu “Uống nước nhớ nguồn” là lần theo công sức ấy, từ người gieo mạ đến nguồn nước đã nuôi cây lúa.

II NĂM GÓC NHÌN / NGA

Đất mẹ và mùa gặt

Aleksei Venetsianov · Trên cánh đồng mùa gặt. Mùa hạ. Wikimedia Commons · Phạm vi công cộng.

Nhìn sắc vàng của lúa trong Canh Nông Chi Đồ, người xem có thể liên tưởng đến đồng ngũ cốc mùa hạ của Nga và hình tượng Đất Mẹ trong dân gian. Hai cảnh đồng quê có những cây trồng và cách canh tác khác nhau, cùng gợi cảm giác ấm áp khi mùa màng đến độ chín.

Trong tranh của Venetsianov, người mẹ ngồi cùng đứa trẻ trước cánh đồng rộng. Khoảnh khắc nghỉ ngơi giữa mùa gặt làm hiện rõ điều mà nhịp lao động trong tranh Việt cũng gợi ra: mùa màng là công sức nuôi sống từng gia đình.

II NĂM GÓC NHÌN / TRUNG QUỐC

Dĩ nông vi bản

Khuyết danh · Canh giá đồ (Rice Culture, or Sowing and Reaping), trước 1353, trích đoạn. The Met · Public Domain.

Tư tưởng “Dĩ nông vi bản” đặt nghề nông ở nền tảng của đời sống. Qua lăng kính ấy, chuỗi cày, cấy, gặt và chế biến trong tranh Việt gợi câu hỏi về cách một cộng đồng tổ chức việc làm ruộng để có cái ăn qua các mùa.

Cuộn Canh giá đồ thời Nguyên, dựa trên bộ tranh và lời của Lâu Thọ thời Nam Tống, cũng kể nghề trồng lúa qua từng cảnh. Đặt trích đoạn bên Canh Nông Chi Đồ, ta thấy hai cách dẫn mắt khác nhau. Cuộn tranh mở dần từ phải sang trái, còn tranh Việt bày nhiều công đoạn cùng lúc trên một mặt tranh. Cả hai đều cho thấy sự no đủ được làm nên từ nhiều việc nhỏ nối tiếp nhau.

II NĂM GÓC NHÌN / HÀN QUỐC

Tình làng trên thửa ruộng

Kim Hong-do (Danwon) · Cày ruộng (Nongali), thời Joseon. Bảo tàng Quốc gia Hàn Quốc · Ảnh Wikimedia Commons.

Nhìn dáng những người cúi mình trên ruộng, người xem có thể nghĩ đến jeong, tình cảm bồi đắp qua những việc làm chung. Nỗi nhớ làng quê trong cách đọc này có hình dáng cụ thể: người cùng làm, mảnh ruộng quen và tình nghĩa được tích lại qua nhiều mùa.

Trong Cày ruộng, Kim Hong-do vẽ một người theo cặp bò kéo cày, hai người dùng cào. Tranh Việt và tranh Hàn đều làm hiện lên sự phối hợp rất cụ thể giữa người, vật nuôi và nông cụ. Chỉ qua dáng người ghì cán và nhịp chân của đôi bò, người xem cũng có thể hình dung sức nặng của việc làm đất.

II NĂM GÓC NHÌN / NHẬT BẢN

Quý từng hạt gạo

Katsushika Hokusai · Mùa xuân trên đồng lúa (Spring in the Rice Fields), khoảng 1800. The Met · Public Domain.

Từ đồng lúa trong tranh Việt, có thể liên tưởng đến satoyama, cảnh quan nơi ruộng đồng và làng xóm tiếp giáp với vùng đồi rừng. Cũng có thể đọc bức tranh qua tinh thần mottainai, lời nhắc chớ phí phạm những gì đã tốn công làm ra.

Bản khắc gỗ của Hokusai mở ra một khoảnh đồng mùa xuân. Những dáng người nhỏ giữa thửa ruộng đưa mắt ta đi chậm qua cảnh đồng. Đặt cạnh nhịp cày, cấy, tát nước của tranh Việt, sự tĩnh lặng ấy gợi một câu hỏi gần gũi: khi ăn một bát cơm, ta còn nhớ bao nhiêu công việc đã làm nên nó?

III LỜI KẾT

Tính người như một dòng chảy chung

Từ đồng bằng sông Hồng đến cánh đồng mùa hạ của Nga, từ cuộn tranh Trung Hoa đến ruộng cày thời Joseon và đồng lúa trong tranh Hokusai, mỗi hình ảnh giữ lại một nhịp lao động riêng. Đặt cạnh nhau, chúng cho thấy con người ở nhiều nơi đã học cách sống theo mùa và nương tựa nhau để có một vụ thu hoạch.

Có lẽ điều còn lại sau khi rời bức tranh là một cách nhìn khác về bữa ăn thường ngày. Trong một hạt gạo có nắng mưa, nước và đất, có người chuẩn bị ruộng, người gieo mạ, người thu hoạch. Nhớ đến những bàn tay ấy cũng là nhớ đến phần người trong mỗi mùa vụ.

Một hạt gạo, năm nền văn hóa, một tính người.

Nguồn tư liệu và hình ảnh

Bài luận. Biên tập từ phần mở đầu của bản thảo Canh nông 5 nước, gồm lời dẫn và các mục I–III. Các góc nhìn được trình bày như những cách đọc văn hóa và liên tưởng từ tác phẩm.

Tranh bìa. Canh Nông Ngũ Quốc, minh họa đương đại tạo bằng AI theo phong cách Đông Hồ, dựa trên bố cục Ngũ Quốc và ảnh tranh tham chiếu do Kauthara cung cấp.

Việt Nam. Ảnh chụp Canh Nông Chi Đồ do Kauthara cung cấp. Tham khảo Bảo tàng Hà Nội, bài nghiên cứu hiện vật cùng tên.

Nga. Aleksei Venetsianov, In the Harvest Field. Summer. Wikimedia Commons, hồ sơ ảnh và quyền sử dụng.

Trung Quốc. Khuyết danh, Rice Culture, or Sowing and Reaping, trước 1353. The Metropolitan Museum of Art, 2005.277.

Hàn Quốc. Kim Hong-do, Plowing a Rice Field, thời Joseon. Bảo tàng Quốc gia Hàn Quốc, Bongwan6504-1 · Wikimedia Commons, hồ sơ ảnh và quyền sử dụng.

Nhật Bản. Katsushika Hokusai, Spring in the Rice Fields, khoảng 1800. The Metropolitan Museum of Art, JP1854.

THIÊN · ĐỊA · NHÂN

Một hạt gạo, năm nền văn hóa,
một tính người.

KAUTHARA TASTING HOUSE

9 Hoàng Diệu, Nha Trang